

Ger de Boer

Een titel met een foutje

Over het vertalen van boektitels

*Ger de Boer leerde zichzelf als gymnasiast al Noors, maar studeerde aanvankelijk theologie en klassieke talen. Ze werkte eerst nog enige tijd als journalist voordat ze ten slotte Nederlands en Scandinavische taal- en letterkunde – met als hoofdvak Noors – ging studeren. Daarna was ze jarenlang ambtenaar sport in Alkmaar totdat ze in 2007 besloot fulltime te gaan vertalen. Eerst ook nog zakelijk, later alleen boeken. Ze vertaalt bij voorkeur werk met een historische component, veelal non-fictie, maar bij voorbeeld ook een roman als *Beren koken* of de biografie van Alfred Nobel. In 2019 reikte ze met *Het verhaal van een huwelijk van Geir Gulliksen* tot de shortlist van de Europese Literatuurprijs, en het jaar erop met diens *Kijk ons nu eens tot de longlist van deze prijs*. Met het oog op het grotere aanbod heeft ze zich ook in het Zweeds bekwaamd. Voor haar vertaling van de roman *W. van Steve Sem-Sandberg* kreeg ze in 2022 de Amy van Markenprijs. ‘Een titel met een foutje’ verscheen eerder op haar eigen website en op de website van Athenaeum Boekhandel.*

Een titel met een foutje

Over het vertalen van boektitels

De uitgever nodigt een vertaler uit om een boek te vertalen. De vertaler doet dat, maar de uitgever bepaalt de titel van een boek. Dat lijkt me in het algemeen een goede zaak: de vertaler is deskundig op het gebied van vertalen en uitgever mag geacht worden kijk te hebben op de markt en te weten welk soort boeken, welke titels en welke omslagen het goed doen bij de lezers. En om het bereiken van lezers gaat het uiteindelijk bij elk boek, vertaald of niet.

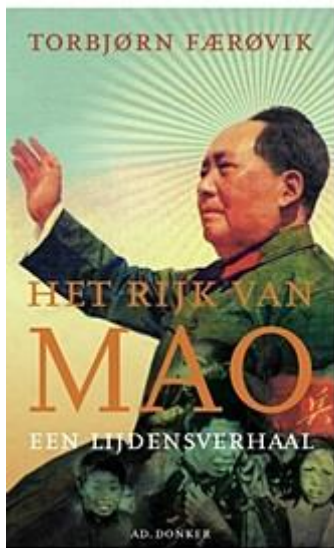
Misschien denkt u: maar een te vertalen boek hééft toch al een titel? Ja natuurlijk, maar die titel is in het Nederlands niet altijd bruikbaar, bijvoorbeeld omdat hij verwijst naar iets wat in de onze samenleving niet bekend is of naar iets wat bij ons heel andere associaties oproept dan de oorspronkelijke titel. Neem

bijvoorbeeld *Gutenberggalaxens nova* dat de Zweedse schrijfster Nina Burton de hoogste Zweedse prijs voor non-fictie bezorgde, de Augustprijs (2016). Met als ondertitel dat het hier gaat om een literair essay over Erasmus. De meest letterlijke vertaling van die titel is ‘De nova van de Gutenbergmelkweg’ – daar verkoop je in Nederland niet veel boeken mee, dunkt me. Want wie weet wat een nova is? Ja, iets met sterren. En de Gutenberg-melkweg verwijst naar het boek *The Gutenberg Galaxy* van Marshall McLuhan, dat nooit in het Nederlands is vertaald maar wel in het Zweeds. De Nederlandse uitgever van dat boek zocht dus begrijpelijkerwijs een andere titel. Ik kom daar zo op terug.

Mijn ervaring is dat de uitgevers de vertaler meestal wel om advies vragen over de titel. Soms wordt mijn suggestie dankbaar aanvaard: de titel *De onzaligen van Łódź* voor *De fattiga i Łódź* (eigenlijk: ‘De armen, d.w.z. behoeftigen, van Łódź’ – Augustprijs 2009 voor literatuur!) leverde me zo ongeveer een telefonische omhelzing op van Chris Herschdorfer, toen nog uitgever van Ambo/Anthos. Minder spectaculair, maar ook geaccepteerd, is de suggestie om het boek *Maos rike* van Torbjørn Færøvik in Nederland uit te brengen onder de titel *Het rijk van Mao*, en niet als Mao’s rijk. Ik moet bekennen (en héb dat ook bekend) dat bij mij daarbij de gedachte speelde dat ik dan later misschien het eerder van diezelfde auteur verschenen boek *Midtens rike* zou kunnen vertalen als ‘Het rijk van het Midden’, zodat de parallelie die er in het Noors tussen die titels bestaat, ook in het Nederlands zou blijven bestaan. Helaas is het nooit tot deze vertaling gekomen, maar dat kan niet aan de kwaliteit van het boek over Mao (of aan die van de vertaling) hebben gelegen, en ook niet aan de titel. Dezelfde uitgever – de onvolprezen, onvergetelijke, helaas vorig jaar overleden Willem Donker – vond mijn suggestie voor

Antwoord aan Helga voor het wat omslachtiger *Svar við bréfi Helgu* ('Antwoord op de brief van Helga') er ook een om over te nemen.

DOCUMENT

Daarentegen kreeg ik zijn handen niet op elkaar voor mijn voorstel om dat boek van Nina Burton *Erasmus en de eerste mediarevolutie* te noemen. De uitgever wilde per se Gutenberg in de titel hebben, en dat begrijp ik ook wel weer. Dus het is geworden: *Erasmus, de ster aan Gutenbergs firmament*. Met dezelfde ondertitel als in het Zweeds: *Een literair essay over Erasmus, het humanisme en de zestiende-eeuwse mediarevolutie*. Ik kan me haast niet voorstellen dat het aan die titel lag, maar dit boek heeft toch bij lange na niet het aantal lezers bereikt dat het verdiende. Want het is toch een GE-WEL-DIG boek, en het is dus verschenen bij dé Erasmus-uitgever bij uitstek, Ad. Donker. Overigens heb ik die ingrepen in hun titels zowel aan Sem-Sandberg als aan Burton voorgelegd, en zij hadden er geen probleem mee.

Het valt soms niet mee om een geschikte titel te bedenken. Neem bijvoorbeeld

het onlangs verschenen *Beren koken* van Mikael Niemi, een historische roman met een Sherlock Holmes-en-Watson-achtige verhaallijn erdoorheen. De oorspronkelijke titel is *Koka björn*, en dat betekent eigenlijk 'Beer koken / bereiden / klaarmaken'. Maar wat dit boek ook is, het is zeker geen kookboek, en die indruk wilden we dus niet wekken. Dus we kozen als werktitel de meervoudsvorm: 'beren koken'. Samen met uitgever Nelleke Geel, toen nog van Atlas/Contact, heb ik gezocht naar een titel die betrekking zou hebben op een ander aspect van de inhoud, bijv. iets over de opwekkingsbeweging, de Samische jongen die gewantrouwd, uitgescholden, mishandeld en nog veel meer wordt ('Sjamanenkind' of 'Lappenjong'), maar uiteindelijk waren we het erover eens dat *Beren koken*

toch het beste was. Een titel met een vertaalfoutje, dus eigenlijk. Het blijft ongemakkelijk.

Dat ik niet altijd gelukkig ben met een titel, wil helemaal niet zeggen dat het betreffende boek niet goed wordt verkocht – waaruit maar weer blijkt dat het terecht is dat de uitgever de titel vaststelt, en niet ik. Het beste voorbeeld hiervan is *Wat ons niet zal doden*, het eerste door David Lagercrantz geschreven boek in de Millennium-reeks. In het Zweeds is *Det som inte dödar oss, gör oss starkare* een bekend gezegde (een citaat van Nietzsche, heb ik me laten vertellen), maar in Nederland is 'Wat ons niet doodt, maakt ons sterker' nauwelijks bekend. Wat de uitgever (Bruna/Signatuur) er precies toe heeft bewogen om hier 'wat ons niet zal doden' in het futurum van te maken, weet ik niet meer. We hebben er ongetwijfeld over gemailld en ik heb me er duidelijk bij neergelegd, maar ik heb er altijd een beetje spijt van gehad. Maar het heeft de verkoop van het boek, en dus ook mijn royalty-inkomsten, in het geheel niet gehinderd, dus die spijt is ook maar relatief.

Wat verborgen is, het eerste deel uit 'de Bergmankronieken', een zeer goed verkopende serie is ook zo'n voorbeeld. Het boek heet in het Zweeds *Det fördolda*, 'Het verborgene'. Ook in dit geval kan ik me niet herinneren welke redenen de uitgever (Bezige Bij/Cargo) had om die titel wat ingewikkelder te maken dan mijns inziens nodig was. Ik geloof dat er al een boek was dat zo heette. Of het was al de titel van de film, die er in dit geval eerder was dan het boek? Een mooie titel heb ik het nooit gevonden, maar het boek verkoopt nog altijd als een trein – ook al omdat er inmiddels nog vijf delen zijn gevolgd. Voor wie erop zit te wachten: deel 7 is aangekondigd, maar ik heb begrepen dat dat dan ook echt het laatste is. In Noorwegen en Denemarken, waar het boek ook een bestseller is, heeft dit boek overigens een prachtige titel gekregen die ook niets meer met die van de brontekst te maken heeft. Misschien is de Nederlandse uitgever daar achteraf wel een beetje jaloers op – misschien zijn de schrijvers zelf er achteraf zelfs wel jaloers op: 'De man die geen moordenaar was'.

Als laatste in deze serie noem ik *Ålevangeliet*, het onlangs bij Bezige Bij/Thomas Rap verschenen boek van Patrik Svensson over de raadselachtige paling, ook al bekroond met de Augustprijs voor non-fictie (2019) en in DWDD genomineerd als boek van de maand november 2019. De titel betekent eigenlijk 'Het palingevangelie' of, nog eigenlijk: 'Het evangelie naar/volgens [de] paling' (want zo duiden wij de vier evangeliën toch aan?). Aan al die varianten kunt u al zien dat de vertaling van deze titel een probleempje was. Zelf vond ik 'Het palingevangelie' nog wel grappig, maar ik kan me wel voorstellen dat het in een boekhandel een wat vreemde indruk wekt. De uitgever koos voor *De lange weg naar huis*, wat ook een van de hoofdstuktitels is, dus heel goed te verdedigen. Alleen... in het boek zijn meer verwijzingen naar de Bijbel te vinden. De schrijver stuurde er zelfs een heel lijstje van,

opdat de diverse vertalers er geen over het hoofd zouden zien, een heel plezierige service trouwens.

Het begon al met de openingszin, een verwijzing naar Matteüs 1:18, waar in de Nederlandse Bijbel (Nieuwe Bijbelvertaling zoals weergegeven op www.debijbel.nl) staat ‘De afkomst van Jezus Christus was als volgt’, in het Zweeds geparafraseerd en vervolgens te vertalen als ‘De afkomst van de paling is als volgt’. Waarna de schrijver verder gaat met ‘Ze vindt plaats in het noordwestelijk deel van de Atlantische Oceaan dat Sargassozee genoemd wordt ...’ Een houterige openingszin waarin de Nederlandse lezer niet zo snel een verwijzing naar de geboorte van Christus zal zien, zeker niet in een boek waarvan de titel ook al geen relatie met de Bijbel verradt – dat leek mij onwenselijk. Ik heb het nog geprobeerd met ‘Het geschiedde in de Sargassozee dat de paling werd geboren’ – weliswaar een verwijzing naar een heel andere Bijbeltekst, maar wel een die de meeste Nederlanders als zodanig herkennen, maar dat vond ik uiteindelijk toch te gekunsteld – zeker omdat de titel ook al geen christelijke connotatie meer had. Dus het is uiteindelijk een tamelijk zakelijke opening geworden: ‘De geboorte van de paling vindt plaats in de Sargassozee’. Latere verwijzingen in het boek naar de Bijbel waren gelukkig wat duidelijker. Ten slotte nog een waarschuwing: na het lezen van dit boek besluit u om voortaan géén paling meer te eten. Dus misschien was ‘Het anti-palingevangelie’ ook wel een leuke titel geweest.